

20. Yüzyılda Türkiye’de Kadın Konusunun Tarih Derslerinde Öğretimine Yönelik Bir Değerlendirme: Türk Kadınlar Birliği ve Faaliyetleri

DOI NO: 023469120045477

Tuğba BELENLİ¹
Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI²

Geliş Tarihi: 26.12.2016

Kabul Tarihi: 07.12.2017

Özet

20. Yüzyılda Türkiye’de kadın konusu çerçevesinde Türk Kadınlar Birliğinin faaliyetleri önemli bir etki alanı oluşturmuştur. Kuruluş tarihi olan 1924 yılından itibaren faaliyetlerine başlayan birlik, 1935 yılında kapatılmıştır. 1949 yılında tekrar kurulmuş olan dernek günümüze kadar varlığını devam ettirmektedir. Tarih öğretiminde yer bulan 20. Yüzyıl konuları çerçevesinde özellikle kadın konusu işlenirken bu dernek ve faaliyetleri göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede bu çalışmada 20. Yüzyılda Türkiye’de kadın konusunun tarih derslerinde öğretimine yönelik olarak Türk Kadınlar Birliğinin faaliyetlerine de yer verilmesi yönünde bir değerlendirme yapılmış ve öneriler sunulmuştur. Ayrıca arşiv belgelerine ve dönemin gazetelerine dayalı olarak Cumhuriyetin ilk kadın derneği olan Türk Kadınlar Birliğinin faaliyetlerinin tarih öğretiminde konu edinilmesinin öğrencilere tarihin konusunun sadece erkeğin değil bütün insanların faaliyetleri olduğu yönünde farkındalık kazandıracağı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 20. Yüzyıl Kadın Tarihi, Türk Kadınlar Birliği, Tarih Öğretimi

An Evaluation towards the Teaching of History of Women in Turkey in the 20th Century: Turkish Women's Union and Activities

Abstract

The activities of the Turkish Women's Union in the framework of women's issues in Turkey in the 20th century constituted an important area of influence. The foundation, which started its activities in 1924, was closed in 1935. The association which was founded again in 1949 has survived till today. This association and its activities should not be ignored, especially when the issue of women is being handled within the context of 20th century subjects found in history teaching. In this framework, an evaluation and suggestions were made in order to give a place to the activities of the Turkish Women's Union in teaching the history of women's topic in

¹ Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, e-posta: tabelenli@gmail.com

² Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, e-posta: aytenkiris@mu.edu.tr

Turkey in the 20th century. It was also emphasized that the issue of teaching of the activities of the Turkish Women's Union, the first female association of the Republic, based on archive documents and periodicals, would make students aware of the fact that history is not just about men but about all people.

Key Words: 20th Century Women's History, Turkish Women's Union, Teaching History.

Giriş

Kadın tarihi çalışmalarının öncelikli kaygılarından bir tanesi tarihsel süreçte her alanda ve özellikle tarih yazımında “kayıp” olarak görülen kadını meydana çıkarmak olmuştur. Daha sonra kadın tarihinin tarih öğretimi çerçevesinde tarih dersi öğretim programlarına, tarih ders kitaplarına ve sınıf ortamına nasıl yansıtılacağı meselesi gündeme gelmiştir.

Romancı Jane Austen tarih yazımına ilişkin olarak V. Henry’in dört erkek çocuğu olduğunu, bu nedenle bir karısının da olması gerektiğini ama kendilerine bu konuda tarih kitaplarında bir bilgi verilmediğini ifade eder (Akgökçe vd., 2001: 254). 19. yüzyıl boyunca tarihçiler, ulusal tarihe ve ulusal tarih içinde de siyasete ve siyasi elitlere giderek daha fazla odaklanmaya başlamışlardır. Tarihçiliğin esas olarak devlet yöneticilerinin, savaşların, diplomasinin tarihi olarak anlaşılması, kadınların “görünmezliğini” de beraberinde getirmiştir.

Fakat tarih çalışmalarında siyasi tarihe aşırı ağırlık verilmesine zamanla itiraz edilmiş, sosyal, kültürel ve entelektüel tarihe ve “görünmeyenlerin” tarihini açığa çıkarmaya olan talep de artmıştır (Stradling, 2003: viii). Kaynakların daha eşit şekilde dağıtılmasına, sınıf ve ırka dayalı ayrımcılığa son verilmesine dair taleplerden sonra sıra toplumsal cinsiyet ayrımcılığına son verilmesi isteklerine gelmiştir. 1960’ların sonlarında geleneksel tarih yazımına yönelik feminist eleştiriler, kampüslerde “her-story” diye haykıran öğrencilerin kadın tarihini talep etmesiyle duyulur hale gelmiştir (Akgökçe vd., 2001: 259). Geçmişte yaşamış kadınların hayatları 1970’li yıllardan itibaren bütün yönleriyle ele alınmaya başlanmıştır (Tasouji, 2013: 62). Kadın tarihi araştırmalarının hedefi kadınları tarihe kazandırmak ve kadınların tarihini de kadınlara kazandırmaktır (Akgökçe vd., 2001: 259). Berktaş’a göre (2001: 278) “kadınları görünür kılma hedefi başlangıçta ister istemez ünlü ve istisnai kadınlar üzerinde yoğunlaşılmasını, onların katkılarının gün ışığına çıkarılmasını getirmiştir. Bu bir anlamda var olan tarihe kadınların eklenmesi olup kadınların salt kurban konumunda olmadıklarını, tarihsel özneler olarak tarihin yapımına etkin olarak katıldıklarını belgelemektir.” Aslında bu anlayışın günümüzde de devam ettiğini söylemek mümkündür. 12. sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin tarih ders kitaplarında görmek istedikleri kadın imajları; “İlkleri başaran kadın imajı”,

“Kültürün ve geleneklerin taşıyıcısı olarak kadın imajı”, “Örnek alınması gereken model kadın imajı”, “Tarihi değiştiren ve tarihe yön veren kadın imajı”, “Cesur, dayanıklı, girişimci azimli ve fedakâr kadın imajı”, “Vatansever kadın imajı” olarak tespit edilmiştir (Köse, 2011: 59).

Kadın tarihi çalışmaları, kadınların bireysel ve kolektif seslerinin duyulmasına imkân vermesi, tarihsel süreçte kadınların nasıl eylemde buldukları ve dünyanın değişmesine nasıl katıldıkları konusundaki bilgilerin görünür kılınması açısından önemlidir. Özellikle tarih dersi öğretim programlarında yer verilen tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılması bağlamında kadın tarihi konularının öğretimi olayların nedenleri, aktörlerin bireysel ve toplu eylemlerinin etkisini sorgulama açısından önemli malzemelerin elde edilmesine yarayacaktır.

1. 20. Yüzyılda Türkiye’de Kadın Konusunun Tarih Ders Programlarında ve Tarih Ders Kitaplarında Yeri

Stradling (2003: 58) 20. Yüzyılda Avrupa tarihi öğretiminde kadınların ele alınışının, kadınların oy hakkı elde etmesi, modern çağın ünlü kadınları, I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşında kadınların savaşa katkıları üzerinden gerçekleştirildiğinden yakınmaktadır. Buradan hareketle Türkiye’de 20. yüzyıl tarih konularının öğretimi içerisinde kadın konusunun tarih derslerinde nasıl ele alındığına bakılmıştır. 20 yüzyıl Türk ve Dünya tarihi konularının öğretimi yönünde 12. Sınıf Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersi ön plana çıkmaktadır.

Türkiye’de 2017 yılı itibariyle tarih ders programları ve ders kitapları güncellenmiştir. 2012 yılı ve güncel 2017 yılı 12. Sınıf Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersi öğretim programı kadın tarihi açısından karşılaştırıldığında her iki programda da hemen aynı ifadelerle *“tarihin öznesinin ‘insan’ olduğuna, kültür ve medeniyetlerin oluşumunda kadın ve erkeğin ortak katkısına vurgu yapılmalıdır”* (MEB, 2012: 14; MEB, 2017: 23) uyarısı bulunmaktadır. Bu ifadelerle Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar kısmında da rastlamaktayız (MEB, 2017: 24).

2012 yılı 12. Sınıf Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersi öğretim programında bu yönde doğrudan bir kazanım olmamakla birlikte *“Yumuşama Dönemi ve Sonrası”* ünitesinde *“Dünyada ekonomi, bilim, kültür, sanat ve spor alanındaki gelişmelere örnek verir.”* kazanımına yönelik olarak *“Değişen Dünya: Dünyada meydana gelen işçi, öğrenci ve kadın hareketinin ortaya çıkışı ve sonuçları araştırılarak sunu hazırlanır.”* (MEB, 2012: 25) etkinlik örneği bulunmaktadır. *Küreselleşen Dünya* ünitesinde *“Türkiye’de meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri kavrar”* kazanımının etkinlik örnekleri arasında *“Sendikalar/ Dernekler: Türkiye’de öğrenci, işçi ve kadın hareketinin gelişimi araştırılır.”* (MEB,

2012: 30) denilmektedir. Bahsedilen öğretim programına yönelik hazırlanan 12. Sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabı öğretim programında belirtilen etkinlik örnekleri açısından incelenmiş ancak yeterli bilgi veya etkinlik çalışmasının bulunmadığı, sadece “1960-1980 yılları arasında Türk kadınının sosyal hayattaki değişimi” konusunun proje ödevi olarak verildiği (Okur vd.;2012:168) tespit edilmiştir. Buradan hareketle tavsiye edilen etkinlik örneklerine yönelik yapılabilecek çalışmalara fikir vermek amacıyla bu çalışmanın konusu oluşturulmuştur. 2017 yılı itibariyle güncellenen 12. Sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersi öğretim programı sadece kazanımlardan oluştuğu için “kadın” konusunun etkinlik örneği olarak değil 2 kazanımda yer aldığı belirlenmiştir. “Soğuk Savaş Dönemi” ünitesi içerisinde “kadınların iş hayatında aktif rol almasının üzerinde durulur.” (MEB, 2017: 31) kazanımı ile “Yumuşama Dönemi ve Sonrası” ünitesi içerisinde “dünyada toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın hakları sorunlarına değinilir” (MEB, 2017: 33) kazanımına yer verildiği tespit edilmiştir. İki program karşılaştırıldığında; 2012 programında ayrıca Türkiye’de meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler başlığı altında kadına yer verildiği ama yeni programda genel bir başlık altında toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın hakları açısından bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Aslında Stradling (2003: 61), kadınların 20. yüzyıldaki tarihine ilişkin öğrencilere genel bakış açısı kazandırmak ve büyük resmi görmelerini sağlamak adına iki belli dönem arasında veya otuz –kırk yıllık zaman dilimlerinde “kadınların hayatlarında nasıl değişiklikler oldu? Bu değişikliklerden hangi sosyal kategoriler yararlandı, hangileri yararlanamadı?, kadınlar hangi açılardan kendi yaşamlarında daha fazla denetim elde ettiler?, gibi sorular çerçevesinde değerlendirme yapmalarının önemli olduğunu belirtmiştir. Ancak adı geçen ders kitaplarında yer alan sorular ve bahsedilen proje ödevi ile öğrencilerin genel fikir oluşturup oluşturmayacakları belirsizdir. Ayrıca 12. Sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersinin mevcut durumda “Seçmeli ders” olması bu dersi seçmeyen öğrencilerin kadın tarihi bağlamında hiçbir fikirlerinin olmamasına yol açmaktadır.

12. Sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersi öğretim programında kadınların savaşa katkıları yönünde bir ifade bulunmamaktadır. Bu yönde ifadeler Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi kazanımlarında bulunmaktadır. Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi programında Milli Mücadele sürecine katkıda bulunmuş önemli şahsiyetler içerisinde “Halide Onbaşı, Şerife Bacı, Fatma Seher Erden, Gördesli Makbule, Tayyar Rahmiye” şeklinde isimleri sıralanan kadınların Milli Mücadeleye katkılarına değinilir” (MEB, 2017: 30) şeklinde ifadeler belirtilmiştir. Aynı programda “Türk Medeni Kanununun aile yapısında ve kadının toplumdaki yerinde meydana getirdiği değişim vurgulanır” ve “Türk kadınına siyasi, sosyal ve eğitim alanlarında sağlanan

haklar üzerinde durulur.”, “ Türk kadınına sağlanan siyasi haklar ile diğer ülkelerin kadınlarına sağladığı siyasi hakların karşılaştırılması yapılır” (MEB, 2017: 31) kazanımları yer almaktadır.

Aslında literatürdeki tartışma konularından bir tanesi de kadınların siyasi haklarının belirli bir çaba ve mücadele sonucu kadınlar tarafından mı “kazanıldığı” ya da Batı medeniyet normlarına uymayı amaç edinmiş yeni Cumhuriyet’in kadına bir “bağışı” niteliğinde mi olduğudur (İnce, 2015: 6416). Türk Kadın Birliği kurucusu Nezihe Muhiddin Hanım, ilk olarak kadınların II. Meşrutiyet dönemi ve sonrasında gerçekleştirdikleri kadın hareketi ve ikinci olarak da Milli Mücadele dönemindeki destekleri nedeniyle bu hakları almayı hak ettiklerini savunacaktır (Zihnioğlu, 2016: 127). Bu yönde yapılan tartışmalarda ortaya atılan iddia ve kanıtlar tarih derslerinde öğrencilerin sorgulama yapması açısından veri olarak kullanılabilir.

1.1. Alan yazında tarih öğretiminde kadın tarihinin yeri konusunda yapılmış çalışmalar

Kadın tarihinin tarih dersi öğretim programlarında ve tarih ders kitaplarında ne oranda yer aldığı ve kadın tarihinin tarih öğretiminde nasıl kullanılabileceği yönünde fikirler sunan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Gümüšoğlu, 1998; Tudor, 2000; Stradling, 2003; Köse, 2004, Levstik, 2008; Can, 2009; Aleksov, 2011; Dilek, 2012; Köse, 2015; Dilek, 2016, Çelik,2016; Avaroğulları ve Kolcu, 2016).

Ruth Tudor tarafından kadınların tarihi konusunda hazırlanan ve Avrupa Konseyinin yayınları arasında yer alan öğretim paketinde kadın ve iş, kadın ve aile, kadın ve siyasal yaşam, kadın ve kültürel yaşam, kadın ve savaş olmak üzere bütünleşik 5 alt tema belirlenmiş ve bu temalar çerçevesinde kadın tarihi öğretiminde uygulanabilecek etkinlik örneklerine yer verilmiştir. Stradling (2003: 59), kadın tarihinin tarih öğretiminin bir boyutu olarak, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlar arasında bir denge kurularak öğretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Toplumsal cinsiyet ve tarihsel düşünme üzerine yapılan çalışmaların yetersizliğini vurgulayan Levstik (2008: 176) bu konuda az da olsa yapılmış çalışmaların bulgularından örnekler vermiştir. Bu bulgulara göre; kız öğrenciler kadın tarihi ile ilgili test sorularına daha iyi yanıtlar vermektedirler. Ayrıca 1980’li yıllarda İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre, tarih konularının “ataerkil” bir yapıda olması ve erkek egemen bakış açısıyla yazılmış olması, kız öğrencilerin özdeşim kuramamalarına ve erkeklerin önemli hikâyeleriyle ilgilenmemelerine yol açtığı için kız öğrenciler erkeklere göre tarih derslerinde daha başarısız olmaktadır (Safran, 2008: 15). Zaten daha önce 1978 yılında Hollanda’da yapılan bir çalışmada, kadınların tarihin öznesi olmaktan çok kurbanlar olarak

sunulmasından dolayı, kız öğrencilerin tarihteki kadınlarla özdeşim kurmaktan kaçındıkları tespit edilmiştir (Levstik, 2008:181).

2003 yılında Japonya’da Vatandaşlık ders kitaplarında kadının ele alınışını inceleyen Murakami, kadınların kitapta toplumun üst statüsünde yer almazken, ailede anne sıfatıyla baskın bir karakter olarak yer aldığını tespit etmiştir. Araştırmacı bu durumun, yeni nesil kız çocuklarına kadınların ileride de hep ikinci planda kalacağı düşüncesini yerleştirdiğini ve erkeklerin ülkenin geleceğini şekillendirmede daha başarılı olarak görülmelerine yol açacağını ifade etmiştir (Batur 2010: 34).

1928-1998 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı’nın onayladığı 1.125 adet temel eğitim seviyesindeki ders kitabını cinsiyet rolleri bakımından inceleyen Gümüšođlu (1998: 102), 1945 yılından önce kadına ülkenin kuruluşuna katkıda bulunması açısından önemli toplumsal işlevler yüklediğini, bu tarihten sonra artan sayıda örnekle kadının asli görevinin evi ve ailesi olduğu yönünde imaların ders kitaplarında yer aldığı bulgularına ulaşmıştır.

Köse (2004: 36) tarih ders kitaplarında kadın imajları içerisinde en çok “akrabalık bağı kurma yoluyla güçlerin birleştirilmesinin aracı olarak kadın”a rastlandığını; tarih ders kitaplarında kadının Milli Mücadele, ekonomi, edebiyat, kültür ve sanat alanlarındaki varlığının yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Can (2009: 71-78) tarafından yapılan çalışmada Sosyal Bilgiler ve Tarih ders programlarında kadın tarihine ait araştırmaların bazılarının yansıtıldığı ancak bunun geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış, bu yönde örnek etkinlikler sunulmuştur.

Dilek (2012: 4), kadınların tarihsel aktörler olarak kendi hak mücadelelerini yürüttüklerinin gösterilmesinin, onların “geçmişte açıkça bir rolleri olduğunun” anlaşılmasını sağlayacağını ifade etmiştir. Dilek (2016: 113) tarafından yapılan diğer bir araştırmada, Tarih/Sosyal Bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarında yeterince yer almayan kadın tarihinin yerel ve sözlü tarih çalışmalarına entegre edilerek çalışılabileceği önerilmiştir.

Alpargu ve Çelik (2016: 139-140) tarafından yapılan çalışmada, ortaöğretim tarih ders kitaplarında “kadının” tarih konuları içinde görünür olduğu ancak bu oranın yeterli olmadığı, en fazla kadınların eş ve anne rollerine vurgu yapıldığı, kadının devlet yöneticiliği ve savaşçı kişiliğinden, hemşire, yazar, sporcu ve sanatçı yönünden az da olsa bahsedildiği ancak ekonomideki rollerine değinilmediği belirtilmiştir.

6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, tarihi süreçte Türk kadınının konumunu ve toplumsal cinsiyet rollerini inceleyen Çelik (2016: 274), ders kitaplarında Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında kadın hakları konusundaki gelişmelerden bahsedildiğini, Milli Mücadele döneminde

vurgunun savaşı ve mücadelecı kadın imajına yönelik olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte kazandığı eğitim, sosyal, hukuk ve siyasi haklarla eşitliğe kavuşan kadının özellikle milletvekili rolüyle ön plana çıkarıldığını ifade etmiştir.

1.2. Tarih Derslerinde Kadın Tarihi Öğretimine Yönelik Etkinlik Önerileri

Öğretmenlerin yerel tarih bağlamında kadınları görünür kılan projeler hazırlaması (Dilek, 2016: 113), hem yerel tarih hem kadın tarihi çalışmaları açısından önem arz etmektedir. Ayrıca illerde valilik, belediye gibi kurum ve kuruluşlar veya araştırmacılar tarafından hazırlanan yayınları takip ederek kadınların toplum içerisindeki yerlerine yönelik bulunan görsel malzemelerin derslerde sorgulanması derin tarihsel anlamaların gerçekleşmesi ve eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi (Schocker, 2014: 421) açısından tarih dersinin amacına uygun olacaktır. Örneğin Muğla ilinde hazırlanan “*Muğla’da 100 yılda 100 Kadın*” isimli proje çerçevesinde 1913-2013 yılları arasında farklı kategorilerde öne çıkmış 138 kadının özgeçmiş ve başarı hikayelerinden oluşan kitap (Gezgüç vd., 2015: 103-113) ile Muğla Belediyesi tarafından hazırlanan “*İlk Otuz Yıl Muğla’da Cumhuriyet Gelinleri*” adlı kitap (Taşpınar, 2013) kadın temasına yönelik fotoğraf ve çeşitli bilgiler içermesi dolayısıyla bu bağlamda önemli kaynaklardır. Bu tür çalışmaların farklı illerde tarih öğretmenleri tarafından öğrencileriyle birlikte yerel tarih/sözlü tarih çalışmaları olarak projelendirilmesi tarih metodolojisine ve kadın tarihinin vurgulanmasına yönelik önemli kazanımların gerçekleşmesine hizmet edecektir.

Aleksov (2011: 1), kadınların ve toplumsal cinsiyetin tarihi anlatılırken kullanılmak üzere öğretmenlere birkaç pratik ipucu sunmaktadır. Önerileri arasında, tarihteki önemli kadın karakterler hakkında, öğretmenlerin kendileri tarafından hazırlanan ya da öğrencilere hazırlatılan materyalleri sınıfta sunmak vardır. Böylece tarih müfredatı ve ders kitaplarında kadının ve erkeğin rolü hakkındaki dengesizliğin bir miktar da olsa düzeltilebileceğini savunur. Avaroğulları ve Kolcu (2016: 74) tarafından hazırlanan “*Tarihte Türk Kadınları ve İlkler*” başlıklı etkinlik makalesi bu yönde hazırlanmış bir çalışma olarak örnek gösterilebilir. Ayrıca Aleksov (2011: 1), tarihteki kadın derneklerinin, özellikle kadınların siyasal haklarını elde etmek için mücadele edenlerin, tarih eğitimi için son derece uygun ve mükemmel olduğunu düşünmektedir.

Buradan hareketle tarih derslerinde 20. Yüzyılda Türkiye’de kadın hareketleri konusunda yapılacak çalışmalarda Türk Kadınlar Birliği ve faaliyetleri gündeme getirilerek örnek uygulamalar planlanabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın bu kısmından itibaren Türk Kadınlar Birliğinin amaçları ve faaliyetleri üzerinden Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve

Atatürkçülük Dersi ile 12. Sınıf Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersine yönelik etkinlik fikirleriyle ilişkilendirilecektir.

2. Türk Kadınlar Birliği

Türk Kadınlar Birliği (TKB)³, hemen hemen bütün yurt çapında manevi bir ağ kurmuştur. Yaygınlık ölçüsü bakımından TKB ile yarışabilecek dernek sayısı parmakla sayılacak derecede azdır (Birlik, Mart 1965: 17). İnkılâp Türkiye’sinin bir kadın cemiyeti olan TKB (Oruz, 1933: 13), en eski, en yaygın⁴ ve yegâne kadın örgütü olması hasebiyle tarih öğretiminde yer bulması açısından çalışmamızın temel konusunu oluşturmaktadır.

Cumhuriyet döneminin ilk kadın derneği, TKB’dir. 7 Şubat 1924 tarihinde Nezihe Muhiddin tarafından kurulmuştur. Milli Mücadele sona erince, ülkede henüz bir siyasi fırka kurulmamışken, Nezihe Muhiddin ve arkadaşları 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkasını kurmaya teşebbüs etmişlerdir. Bu kadınların siyasi haklarını elde etme konusunda atılan ilk önemli adımdır. Hükümet tarafından fırkanın açılmasına izin verilmemesi nedeniyle bu girişim yeni bir derneğin, TKB’nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Bozkır, 2000: 21). 1904 yılında kurulan ve bütün uygar ülkelerin Kadınlar Birliği’ni içine alan Uluslararası Kadın Birliği’nin (International Alliance of Women) üyesi olan TKB (Birlik, 1 Ekim 1964: 12), bu kuruluşa 1926 yılında üye olmuştur (Turan, 2000: 35). 14 Mayıs 1923’te Roma’da toplanan 9. Uluslararası Kadın Birliği Kongresi’ne Türkiye’den iki genç kızın katılacağı dönemin gazetelerinde duyurulmuştur (Zihnioğlu, 2016: 141). Bu tarihten itibaren Birlik, bu uluslararası kuruluşun bütün toplantılarına katılmıştır. 27 Mayıs 1929 tarihli belgede bu yönde şu bilgiler elde edilmiştir: “*Uluslararası Kadınlar Birliği’nce Berlin’de düzenlenen ve 12 Haziran’dan 24 Haziran’a kadar devam eden, bütün şark ve garp kadınlarının katılacağı toplantıya, “memleketimizin yegâne kadın cemiyeti olan Türk Kadınlar Birliğinin iştiraki için gereken 1000 liralık yol parası Dâhiliye Vekâlet’ince ödenmiştir.” Kongreye Efzayış Suat Hanım katılacaktır* (BCA030.10.00.00.229.541.5).

TKB ilk kurulduğunda siyasal nitelik taşıyan etkinliklerinin yanı sıra aile içinde ve toplumda, meslek yaşamında ve zihinsel alanda kadının yükselmesi uğruna çaba göstermek, uygarlık ve ilerleme anlayışı içinde genç kuşakların eğitimine çalışmak ve yoksul kadınlara yardımcı olmak biçiminde amaçları da üstlenmiştir (Demiray, 2009: 191). Bu çerçevede Birlik, pek çok

³ Makalenin bu kısmından itibaren “Türk Kadınlar Birliği”, TKB olarak kısaltılacaktır.

⁴ 2006 verilerine göre, ülke genelinde 65 şubesi bulunmaktadır (İşat, 2006: 10). Türk Kadınlar Birliği’nin web sitesinde şube sayısının, dokuz tanesi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde olmak üzere 80’e yakın ile yaymayı başardıkları belirtilmiştir. (<http://www.turkkadınlarbirliği.org/kurumsal/Tarihçe>)

kurslar düzenlemiş, konferanslar vermiş ve sergiler açmıştır. Bu sergiler batı modasının benimsenmesinden sonra özenli ve şık giyinebilmeleri için kadınlara yardım etmek üzere terzilerin hazırlayıp sunduğu model sergileridir. Dernek ayrıca pek çok kongre düzenlemiştir (Caporal, 1982: 653).

18-22 Mart 1933 tarihinde Marsilya'da Uluslararası Kadın Birliği toplantısına katılan Seniha Rauf ve Lamia Tefik hanımlar, toplantıda edindikleri intibaları rapor halinde Türk hükümetine sunmuşlardır. Konferansın son celsesinde bir dahaki umumi kongrenin İstanbul'da olması Türk temsilcilerce yetkililere teklif edilmiştir. 23-27 Mart'ta gerçekleştirilen temaslara çeşitli şehir ve kasabalar gezilerek belediye heyetleri ziyaret edilmiş, Fransız kadınlara seçme-seçilme hakkı verilmesi lehinde propaganda yapılmıştır. Türk temsilciler, temas ettikleri her yerde Türk kadınlarının Cumhuriyet devrindeki ilerlemesinin ve o dönemde Fransız kadınlarından daha fazla hukuka sahip olmalarının diğer kadınların genel hayret ve takdirini ve bazılarının gıptasını celp ettiğini ifade etmişlerdir (BCA 30.10.0.0.229.541.11). 1933 yılında Marsilya'daki Türk temsilcilerce bir dahaki toplantının İstanbul'da yapılması isteği genel merkezce kabul edilmiş ve 1935 yılında 12. umumi kongre İstanbul'da Türk kadınlarının ev sahipliğinde gerçekleşmiştir.

İki yüz milyon kadını temsil eden kırk memleketin (başka haberde "otuz yurdun kadınları" Cumhuriyet, 19 Nisan 1935: 1), 500'den fazla kadın temsilcisinin (Cumhuriyet, 20 Nisan 1935: 3), 18-25 Nisan 1935 tarihleri arasında Yıldız Sarayı'nda günde iki defa toplanarak kadınlığı ilgilendiren meseleleri görüşecekleri ve karar verecekleri gazete haberinde ifade edilmiştir. Cumhuriyet gazetesi, 18 Nisan 1935 (s.1) yılında bu haberi "*Dünya Kadınları Bugün Yıldız Sarayında Toplanıyorlar!*" başlığıyla vermiştir. Kongrede tartışılan konular; kadınların ekonomik problemleri, finans ve Birliğin geleceği, farklı devlet şekilleri altında kadınların statüleri, eşit şartlarda çalışan kadın ve erkeklerin durumu, yabancılarla evli kadınların vatandaşlığı meselesi, eşit ahlaki normlar ve kadınlara siyasi hakların verilmesi (BCA 490.01.594.51.3) olarak sıralanabilir.

Uluslararası Kadın Birliği'nin 12. kongresinin İstanbul'da toplanmasının ardında Türk kadınının siyasal haklarını elde edişi yatmaktadır. Birçok ileri Batı ülkesinde kadınların siyasal hakları sınırlıyken Türkiye gibi daha 20. yüzyılın başında kurulmuş bir ülkede kadınların seçme-seçilme hakkını elde etmesi dünya kadın hareketi için örnek gösterilecek bir gelişmedir. Bu kongrede, Uluslararası Kadın Birliği merkez bürosu genel sekreteri Katherine Bombas; "*Biz Avrupalı kadınlar Türk kadınlarına cidden gıpta ediyoruz*" derken; İsviçre delegesi ve Uluslararası Kadın Birliği sekreterlerinden Emilie Gourd "*Türk kadını çok kıskanıyorum*" der (Toprak, 1994: 11). Toplantıya Mısır delegesi olarak katılan Şitti Şaravi'nin

Atatürk hakkındaki sözleri ise dikkat çekicidir; “*Biz Mısırlılar zaten Atatürk’ü çok sever ve onun açtığı yolda yürümeyi bir şeref biliriz. Hatta siz O’na Atatürk dersiniz, biz ise O’nu “Ata Şark” diye anarız. Çünkü yalnız Türkiye’nin değil bütün şarkın ve bilhassa kardeş Mısır’ın da atası ve önderidir. Atatürk sayesinde Türk kadınının bugün nail olduğu inkişafı gıpta ile takip ediyoruz. Biz Türk kadınına ve Türklüğe yakın ve kardeş olmakla sevinç duyuyoruz*” (Cumhuriyet, 28 Nisan 1935: 6).

1935 yılına gelindiğinde ise, ulus devletin çıkarlarına aykırı düştüğü gerekçesiyle bazı faaliyetleri engellenen derneğin (Kartal, 2008: 235), kadınların siyasi haklarını kazanmalarından sonra artık devam etmesine gerek kalmadığı iddiasıyla çalışmalarına son verilmiştir. Siyasi haklar verildikten sonra bu kadın hareketliliği sekteye uğramış, TKB kapatılsa da kültürel ve sosyal alanlarda faaliyet gösteren yeni şekliyle 1949 yılında tekrar tarih sahnesine çıkmıştır.

13 Nisan 1949 tarihinde TKB yeniden, fakat o dönemki kadronun ifadesiyle “ilk kez”, Bakanlar Kurulu’nun 13 Haziran 1949 tarihli toplantısında merkezi Ankara olmak üzere kurulur (BCA 30.18.01.02.120.54.10). TKB’nin bu seferki kurucu kadrosu; fahri başkan Mevhibe İnönü olmak üzere, İzmir milletvekili Latife Bekir Çeyrekbaşı, Seyhan milletvekili Doktor Makbule Dıblan, Ankara milletvekili Mebrure Aksoley, Kamile Erim, Neriman Sirer, Aliye Beyazıt, Laima Fenmen, Necile Biren ve Mediha Eldem’den oluşmuştur. (Türkiye Kadınlar Birliği Ana Tüzüğü, 1949: 3). Türk kadını inkişaf ettirmek ve kadınlık âlemine yararlı olabilmek için sistemli ve planlı çalışmanın gereğine inanan dernek, Türk kadını kültür alanında yükseltmeyi birinci vazifesi olarak görmüştür (Zonguldak Türk Kadınlar Birliği, 1 Aralık 1952: 1). İkinci kez kurulduğunda birlik, önceki dönemle arasında çok bağ kurmamış olsa da, 1996 yılından itibaren logoda yapılan değişiklikle kuruluş tarihi 1924 olarak belirtilmiş ve faaliyet raporlarının kapağında Atatürk fotoğrafının yanı sıra Nezihe Muhittin’in TKB’li arkadaşları ile birlikte olduğu bir fotoğrafına da yer verilmiştir (İşat, 2006: 61).

Çalışmanın bu kısmından itibaren özellikle birliğin ikinci kuruluşundan itibaren kadınların toplumsal ve kültürel yaşamda gerçekleştirdikleri faaliyetlerden örnekler verilerek tarih öğretiminde kullanımına yönelik fikirler geliştirilecektir.

2.1. Türk Kadınlar Birliğinin Faaliyetlerinin Tarih Öğretiminde Kullanılması

Posta ve Telgraf İdaresi, İstanbul’da düzenlenen 12. Uluslararası Kadın Birliği Kongresi’nin hatırası olmak üzere 15 çeşit pul bastırmıştır (Cumhuriyet, 18 Nisan 1935; 8). Türk pulculuk tarihinde ilk kez, olağanüstü işler başarmış kadınlara saygı ifadesi olarak basılan bu özel pulların üzerinde

Mustafa Kemal Atatürk, birliğin kurucusu Carrie Chapman Cat, Nobel ödülü kazanan kadınlardan Madame Curie (bilim), Grazia Deledda (edebiyat), Selma Lagerlöf (edebiyat), Sigrid Undset (edebiyat), Jane Adams (barış), Bertha Von Suttner (barış), sembolik kadın çalışmalarına ait beş resim (pilot, polis, çiftçi, öğretmen ve oy kullanan kadın) ile Yıldız Sarayı'nın fotoğrafı ve birliğin amblemine ait resimler vardır. 20 Nisan 1935'de satışa sunulan bu pullar 100 bin seri olarak basılmış olup üzerinde yazan fiyatın iki katına satılmıştır.⁵ Elde edilen gelirin yarısı Türk hükümetine diğer yarısı da Birliğe kalmıştır (Turan, 2000: 36). Bu pullar “anma/hatıra pulları” olup; geçmişteki bir olayı, bir tarihi, turistik yerleri, bilge kişiyi, belli günleri anmak için, o olay, gün ve kişileri anımsatan tasarımlarla basılan pullardır (Evren Pul Evi, 1983'dan nakleden, Düzenli ve Kavuran, 2004: 197).

Tarih ders programları hazırlanırken fotoğraf, gazete, resim, karikatür, kartpostal vb. görsel materyallerin tarih öğretiminde yararlı olduğu çeşitli araştırmalarda dile getirilmiştir (Frendo, 2003; Akbaba, 2005, Schocker, 2014; Dilek, 2016). Pullar basıldıkları dönemin tarih algısı, ait oldukları ülkenin kültürel öğeleri, siyasi iklimi, ekonomik durumu gibi pek çok konuda ayrıntılı bilgi içeren, bir ülkenin maddi ve manevi değerlerini yansıtan, 1940'lı yıllara kadar genel tanıtım ve propaganda amaçlı kullanılırken daha sonra hobi ve eğitimsel araç olarak da kullanılabilen yazılı ve görsel kaynaklar olmaları (Düzenli ve Kavuran, 2004: 189; Yazıcı, 2014: 178) nedeniyle tarih öğretimi için önemli eğitim araçlarındandır. Yazıcı (2014: 177), özellikle hatıra pullarının, konu çeşitliliğine sahip olmaları, pullara konu edilen olay, kişi ya da nesnelerin farklı boyutlarda ele alınmasını sağlamaları açısından, tarih öğretiminde kullanılmalarının daha elverişli olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, TKB'nin ev sahipliğinde düzenlenen uluslararası kongreye özel olarak basılan bu hatıra pulları, o dönemde Türkiye'nin tanıtımı ve kadınların siyasi haklarını kazanmalarına yönelik propaganda için kullanılan görsel araçlar içerisinde değerlendirilmelidirler. Pullarda belirli bir zamanda, hükümet tarafından değerli olarak kabul edilen kişi, yer, olay ve nesnelere resmedildiği düşünüldüğünde, Uluslararası Kadınlar Kongresi'ne hükümet tarafından oldukça değer verildiği anlaşılır.

İstanbul'da TKB'nin ev sahipliğinde yapılan uluslararası kongreden uzun bir süre sonra; Uluslararası Kadın Birliği'nin 21 Ağustos-2 Eylül 1961 tarihleri arasında İrlanda'nın Dublin şehrinde düzenlenen genel kongresine, TKB idare heyeti azası ve genel sekreter yardımcısı Ayşe Erkut'un katılmasına 26 Haziran 1961 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca karar verilmiştir (BCA30.18.01.02.161.34.13). Bu süreçte Birlik, bundan başka diğer

⁵ Bu pullardan bazı örnekler EK1'de verilmiştir. Ayrıca TKB'nin yapmış olduğu etkinliklere yönelik basılan pul örnekleri Ek2'de yer almaktadır.

ülkelerin çeşitli etkinliklerine de Türk hükümetini ve kadını temsilen katılmıştır. Örneğin, Cezayir Milli Bayramı dolayısıyla 1-3 Kasım 1963 tarihleri arasında düzenlenen şenliklere Türkiye’yi temsilen TKB genel başkanı Günseli Özkaya ile üye Türkan Höyük’ün katılması Bakanlar Kurulu’nun 7 Kasım 1963 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır (BCA30.18.01.02.174.61.4). TKB’nin merkezi Londra’da bulunan Uluslararası Kadınlar Birliği ile işbirliği yapmasına 26 Kasım 1973 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmiştir (BCA30.18.01.02.307.93.19).

“Memleket mevzularına karşı daima yakın alakalarını esirgemeyen Türk kadınları” (BCA 030.01.00.00.124.793.6) olarak TKB yönetimi, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’e Aralık 1965’de bir muhtıra göndermiştir. Bu muhtıranın eğitimle ilgili kısımlarında; yetişkinlerin eğitimi ile ilgili çalışmaların yeni esaslara göre düzenlenmesi, ilköğretimden üniversiteye kadar okuma ve sınıf geçme usullerini de kapsayan eğitim sistemlerinin belirli, her yıla ve kişisel görüşlere göre değişmeyen prensiplere ve esaslara bağlanması, kadın-erkek eşitliğini medeni hukuk alanında bozan ve hiçbir hukuki esasa uymayan hanım öğretmenlerin ilköğretim müfettişleri olamamaları prensibinin değiştirilmesi gibi tespit ve isteklerde bulunulmuştur. Ayrıca her yıl yükseköğrenimini büyük ümit ve fedakârlıklarla sona erdiren ve başarı kazanan yüzlerce memleket sever, Atatürkçü aydın gencin iş bulma sıkıntısıyla karşı karşıya olduğu ifade edilmiştir (BCA030.01.00.00.23.133.3). Eğitim sistemiyle ilgili bu yerinde tespitler ve yükseköğrenimi bitirerek üniversiteli enflasyonu yarattıkları ifade edilen işsiz gençlerin durumu, günümüzün de en mühim meselelerinden olup, Birliğin bu öngörüsü dikkat çekicidir.

Kadınların yaptırdığı ya da kadın adına yapılan eserler Türk ve dünya kültürel mirası açısından önemli bir yere sahiptir. TKB başkanı Günseli Özkaya, Milli Mücadele’de yer alan ve tarihe geçen kadınların, başta Zübeyde Hanım olmak üzere, büst ve heykellerini yaptırarak bu kadınların başarılarını gelecek nesiller önünde sembolleştirmeyi amaçladıklarını ifade etmiştir. Bu tür eserlerin, ayaküstü kendilerini tanıtmada değme yazılardan ve nutuklardan çok daha etkili olarak akıllara takılmasını bildiklerini ifade eden Özkaya (2006: 83); Türkiye’de ilk kez Zübeyde Hanım’ın büstünü Ankara/Altındağ Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi önüne dikme kararını nasıl aldığını şöyle anlatmıştır; “*Mesela diyordum ki neden her tarafta çok beğendiğimiz, övündüğümüz devlet büyükleri var ama kadınlar hiç yok heykellerde, büstlerde? Hepsi de erkek. E, buna nasıl başlamalıyım ben? Tabii ki Atatürk’ün annesiyle başlamalıyım. Onun hiçbir büstü Türkiye’nin hiçbir yerinde yoktu ama o büyük adamı yetiştiren kadındı o. Biz Kadınlar Birliğiydik, bizim yapmamız gerekiyordu.*” (İşat 2006: 92). Ankara’da Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi’nin (o zamanki adıyla Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu)

bahçesine konulan büstün kopyaları çıkartılarak İzmir, Adana, Mersin ve Edirne'ye de birer tane gönderilir (Özkaya, 2005'den nakleden; İşat, 2006: 92). Büstün açılışını yapan dönemin başbakanı İsmet İnönü, "*Büyük Atatürk'ü hayata getiren kutsal anaya Türk milletinin ebedi şükran ve saygılarını takdim ediyorum*" derken; Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem duygularını şöyle ifade etmiştir, "*Atatürk'ün annesinin büstünün Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulunun önünde yer almış olmasını mutlulukla karşıladım. Türkiye'mizin yeni bir hayat anlayışının sembolü olan en büyük Türk annesinin, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine örnek teşkil edeceğine inanıyorum.*" (Birlik, 1 Nisan 1964: 5).

Satı Kadın (Çırpan), Türk siyasi tarihine "köylü kadını Millet Meclisinde ilk temsil eden kadın" olarak geçmiştir. Milletvekili olmadan önce köyünün muhtarlığını yapan bu hanım, çalışkanlığıyla nam salmış, ata binip, silah kuşanarak köyün güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmuştur. Satı Kadın Kazan muhtarı iken, ilçeyi ziyaret eden Atatürk'e içmesi için ayran ikram etmiş ve kendisiyle tanışarak sohbet etme fırsatı bulmuştur. (Birlik, 25 Mayıs 1964: 4). Cesareti ile Mustafa Kemal Atatürk'ün dikkatini çeken Satı Kadın Atatürk'ün emri ile milletvekili aday olmuş, Şubat 1935 seçimlerinde 1273 oy alarak V. dönem milletvekilleri arasında Ankara milletvekili olarak yerini almıştır (Duroğlu, 2007: 71). İşte Türk kadınına iyi bir örnek olan Satı Kadın'ın mezarını, Ankara'ya 56 km. mesafedeki Halkavun bucağının merkezi Kazan köyünde, TKB Genel Merkezi yaptırmıştır. 12 Mayıs 1964 Salı günü yapılan törene dönemin Ankara valisi Enver Kuray da katılarak konuşma yapmıştır. TKB Başkanı Özkaya, "*Türkiye'nin ilk köylü kadın milletvekili olan Satı Kadının bütün Türk kadınlarının gönlünde mümtaz bir yeri olduğunu ve bunun asla unutulmayacağı*" ifade etmiştir (Birlik, 25 Mayıs 1964: 8-9).

Kadınların kendilerini ifade etmeleri ve tanıtımları ilk kez basın kanalıyla gerçekleşmiştir. "Kadın dergileri" her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekimserliğini gidermede, taleplerini iletmede önemli bir işlev görmüştür (Çakır, 1993: 22-23). Mardin (1998: 18) de; kadınların ne yaptığını, ne düşündüğünü, günlük olaylara tepkilerini canlı bir şekilde dönemin kadın dergilerinde bulmanın mümkün olduğunu düşünmektedir. Kadınların çıkardığı dergilerden bahsedilmesi, özellikle kız öğrencilerin kadınların değişimi ve topluma etkileri üzerine fikir sahibi olmalarını ve bu etkinlikleri örnek almalarını sağlayacaktır (Köse, 2004: 19).

TKB'nin kadın hakları mücadelesinde, 1925 yılından itibaren yayımlanan "Kadın Yolu" dergisi temel bir rol oynamıştır. "Kadın Yolu" önce Nezihe Muhiddin'in öncülüğünde yayımlanmış olup, derginin sahibi ve başmuharriri Nezihe Muhiddin'dir. Dördüncü sayısından itibaren TKB'nin resmi yayın organına dönüşmüştür (Dişbudak, 2008: 16). 1925 ve 1927 yılları arasında yayımlanan bu dergi, kadın hareketi tarihçesi, dünya kadın

hareketi ve çeşitli ülkelerle ilgili yazılara sıkça yer ayırmış, okurlarını bilgilendirmiş ve kendini de bu hareketle ilişkilendirmiştir (Balcı, 1998: 33).

Derneğin ikinci döneminde ise “Birlik” dergisi, TKB’nin yayın organı olarak 15 günde bir yayınlanmıştır. “*Milletlerarası bir teşekkül olan Türk Kadınlar Birliği’nin görüşünü halkoyuna sunması, fikirlerini savunması, ancak bir yayın organına sahip olmasıyla mümkündür. Bu bakımdan Türk Kadınlar Birliği Genel Merkezi tarafından ilk defa çıkarılmaya teşebbüs edilen bu dergi ile yıllardan beri duyulan bir ihtiyaca cevap vermeye çalışıyoruz.*” (Birlik, 1 Nisan 1964: 1) diyen Özkaya, Birlik dergisinin çıkarılma amacını açıklamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla, 1 Nisan 1964-Nisan 1965 tarihleri arasında 18 sayı çıkarılmıştır. Yazı işleri müdürü ve sahibi TKB adına Günseli Özkaya’dır. Dergi içeriğinde çocuklar için masallar, ana sağlığı, kadın ve moda, toplum haberleri, iç ve dış olaylar, TKB haberleri, çocuk hastalıkları hakkında uzman doktor yazıları, Kıbrıs meselesi ile ilgili haberler vs. yer almıştır. TKB Zonguldak şubesi tarafından 1 Aralık 1952 tarihli nüshasına ulaşılan “Zonguldak Türk Kadınlar Birliği” her ayın birinci günü çıkan, edebi, içtimai, kültürel memleket gazetesidir (Zonguldak Türk Kadınlar Birliği, 1 Aralık 1952: 1). TKB Turhal şubesi de bir gazete çıkararak toplumu aydınlatmayı başarı ile yerine getirmiştir (Birlik, Ocak 1965: 15).

Bugün Türkiye’de Anneler Günü kutlanmakla birlikte, kutlanmasına önayak olanın TKB olduğu bilinmemektedir. TKB, 1955 yılından itibaren Mayıs ayının ilk Pazar gününün “Anneler Günü” olarak Türkiye’de kutlanmasına öncülük eder ve o tarihten itibaren her sene dernek tarafından “Yılın Annesi” seçilmeye başlanır. 1955 tarihinde 98 yaşında bulunan Nene Hatun, TKB Genel Merkezi tarafından Türkiye’de ilk defa olarak yılın annesi seçilmiştir (İşat, 2006: 153; Oruz, 1986: 70). 10 Mayıs 1964 yılında, yılın anneleri olarak iki büyük faciada en değerli varlıklarını kaybetmiş iki anne, Jacqueline Kennedy ile Makbule Yentür seçilmiştir. Makbule Yentür Kıbrıs’ta EOKA’cılar tarafından üç çocuğuyla birlikte hunharca şehit edilen Binbaşı Nihat İlhan’ın talihsiz eşinin annesidir (Birlik, 25 Mayıs 1964: 4). Birliğin Adana şubesi tarafından 34 yıllık öğretmen Sevniye Bilgin yılın annesi seçilmiştir. Dört çocuğuna üniversite tahsili yaptırmış olan Bilgin, bir yandan çalışıp bir yandan da aile sorumluluklarının tam anlamıyla yerine getirilebileceğini ispatlayan en güzel örneklerden biri olduğu için yılın annesi seçilmiştir (Birlik, 15 Haziran 1964: 6). Yaptığı üçüz doğumla on çocuk annesi olan Fatma Tepe, Ordu’da yılın annesi seçilerek, kendisine üçüz yavrularının sağlıklı büyümesini temin etmesi için bir inek hediye edilmiştir (Ana, 9 Mayıs 1965: 1). Kadının en kutsal görevi olan anneliği de gerekli durumlarda ders kitaplarına yansıtılmalıdır (Köse, 2015: 155) önerisine uygun olarak bu faaliyetlerden öğrencilere bahsetmek yerinde olacaktır. Birliğin o dönemde yerel anneler günü dergisi de mevcuttur.

TKB'nin Ordu şubesi tarafından 10 Mayıs 1964-9 Mayıs 1971 tarihleri arasında 8 sayısı tespit edilen "Ana" dergisi, yılda bir defa Anneler Günü haftasında çıkarılmıştır. "Cennet Anaların Ayağı Altındadır" serlevhasıyla çıkan dergide; annelik, anneler günü, annelerimiz ve problemleri, annenin eğitimi ve yılın annesi konularına yer verilmiştir.

Kadınlara, elde ettikleri haklar karşılığında "Eşit hak eşit görev" prensibi gereğince iki türlü görev düştüğünü ifade eden İnan (1982: 217), görevlerden birinin haklarını ödev karşılığı kullanmak, diğerinin ise bunları bilmeyen geniş halk kitlelerine öğretmek olduğunu ifade etmiştir. Atatürk'ün, TKB'de görevli kadınlara "*Erkekler asker ocağında talim ve terbiyeden geçiyor, kadınlarımızı yetiştirmek lazımdır*" (Oruz, 1986: 33) diyerek, köylü kadınları eğitime vazifesi verdiğini ifade eden Oruz, Çatalca-İhsaniye köyünde ilk defa Halk Eğitim Merkezi açtıklarını ve böylece Türk kadınlığının Atatürk yolunda ve emrinde ilk halk eğitim hizmetlerini yerine getirdiğini yazmıştır. İlerleyen dönemlerde de TKB, faaliyetlerine evvela Türk kadınına fikren kalkındırmak maksadıyla eğitim ve bilime önem vermekle devam etmiştir. Birliğin Zonguldak şubesi, amacı gerçekleştirmek için, çeşitli semtlerde ekipler halinde taramalar yaparak, her evin sosyal durumunu inceledikten sonra okuma yazma bilmeyen kadınları tespit etmiştir. Örneğin, 8 Ekim 1952 tarihinde Terakki mahallesindeki 30 Ağustos İlkokulunda okuma-yazma kursu açılmıştır. Bu kurslarda öğrenciler 1,5 ayda okuma-yazma öğrenmişlerdir (Zonguldak Türk Kadınlar Birliği, 1 Aralık 1952: 2). TKB Ordu şubesi, okuma-yazma kursuna 1969 yılının Mayıs ayında 150 öğrenci ile 3 sınıf halinde Halk Eğitim Merkezinde devam etmiştir. Yetiştirme yurdu için yapılan kitap kampanyası ile 100 kimsesiz çocuğa kültür yönünden destek olunmuştur (Ana, 11 Mayıs 1969: 2).

Birlik, halk eğitimi faaliyetlerine, okuma-yazma kurslarından başka konferans, münazara ve açık oturumlar düzenleyerek de devam etmiştir. Örneğin, TKB Genel Merkezi, İstanbul ve Ankara Hukuk Fakülteleri arasında, "Kadınların 25 yılda emekliliği, kadın-erkek eşitliğini bozar mı bozmaz mı?" konulu bir münazara düzenlemiş ve Ankara Hukuk Fakültesi konferans salonundaki münazarayı bine yakın izleyici ilgi ile izlemiştir (Birlik, 1 Nisan 1964: 5). Ocak 1964 tarihinde Ankara Radyosunda, Türk kadınlarının siyasi hakları konusunda TKB tarafından açık oturum düzenlenmiştir (Birlik, Ocak 1965: 15). TKB Ordu şubesi, Kestane, Mersin ve Aydınlar köylerinde cihaz, başlık ve çocuk bakımı vs. konularda çeşitli konferanslar düzenlemiştir (Ana, 11 Mayıs 1969: 2).

Film gösterimi, tiyatro oyunları sahnelemek, sergi açmak ve Türkiye'nin tanıtımı için folklor ekibi kurmak yine derneğin önemli kültürel faaliyetleri arasında sayılabilir. Genel merkez tarafından Japon veldiahtı Prens Mikasa'nın Türkiye'yi ziyaretine ait filmler üyelere gösterilmek üzere şubelere gönderilmiştir (Birlik, 1 Nisan 1964: 5). Tekirdağ şubesi, "Akın"

isimli piyesi sahnelemiştir. Ayrıca bu şube gezici bir kütüphane tesis etmiştir (Birlik, 15 Nisan 1964: 6). Tiyatro alanında hayli geliştiği görülen Ordu şubesi, “O Kadın” piyesini sahnelemiştir (Birlik, 1 Mayıs 1964: 2). Bursa şubesi, sosyal ve kültürel çalışmalar kapsamında Bursa Devlet Tiyatrosu içerisinde Türk Süsleme Sanatları Sergisi açmıştır (Birlik, 1 Mayıs 1964: 2). TKB Kars şubesi folklor ekibini Türkiye’ye tanıtmada büyük başarı kazanmıştır (Birlik, Ocak 1965: 15). TKB Ordu şubesinin çocuk tiyatrosunu kurmak üzere, İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatkârlarından Ayla Algan Ordu’ya gitmiştir (Ana, 9 Mayıs 1965: 2). 24 Mayıs 1966 tarihi Muğla Devrim Gazetesinde “*Türk Kadınlar Birliği Kız ve Erkek Sanat Enstitülerinin ortaya koyduğu Nalınlar Piyesini Antalya’ya götürmek için teşebbüse geçmiştir.*” başlıklı haber yine bu açıdan önemlidir.

TKB, halkın yapıp kullandığı her çeşit eşyayı toplamak ve bölge müzelerinin kurulmasına yardım etmek gibi, memleket ölçüsünde bir işe de girişmiştir. Mart 1957’de TKB’nin İzmir şubesi ve daha sonra da Bursa şubesi bu toplama işlemlerine başlamıştır. Bu süreçte, Şubat 1959 tarihinde toplanan TKB Kongresi’nde bütün delegelere özellikle kadın emeğiyle meydana gelen ve asırların izini üzerinde toplayan etnografik eşyaları, milli değerleri bir araya getirmenin önemi anlatılmıştır. Türk halk kültürünü esas hatları ile temsil edebilecek müzelerin kurulmasıyla, geniş halk kitlelerini sanat ve kültür hakkında bilgilendirmek mümkün olabileceği gibi, memleket kültürünü yayma, ülkeyi tanıtmaya, kültür ve sanat propagandası yapma gibi diğer amaçların da gerçekleşmesi planlanmıştır (Yener, 1960: 7).

Yalnızca hayırseverlik amacıyla kurulmuş olan derneklerden başka, kadınların siyasal ve sosyal hakları için mücadele eden derneklerde de hayırseverlik faaliyetleri mevcut olmuştur. Örneğin Batı’da 20. yüzyılın başında rastlanan süfrajyet hareketinin⁶ hayırseverlik boyutu olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye’de de bu model değişmemiştir (Zihnioğlu, 2016: 114). Hilal-i Ahmer gibi sadece hayırseverlik amacıyla kurulanlar olduğu gibi TKB de siyasal-sosyal-kültürel faaliyetleri dışında hayırseverlik faaliyetlerinde bulunup çeşitli yardım işleri organize etmiştir. Nitekim TKB, 10 Nisan 1954 tarihinde “kamu yararına çalışan dernek” statüsü kazanmıştır (BCA 30.18.01.02.135.34.7, Türk Kadınlar Birliği Tüzüğü, 1984: 3).

TKB’nin en etkin yılı olan 1927’de, dernek hayır işlerine ilişkin çalışmalarını “Hayır İşleri Komisyonu”na havale ederek, şehrin yüksek ve

⁶ Süfrajyet hareketi, I. Dünya Savaşı’ndan önceki dönemlerde İngiltere’de gelişmiştir. Seçme-seçilme hakkını almak isteyen İngiliz süfrajyetleri önce protesto ve propaganda, daha sonraları ise mağazaların camlarını kırmak, duvarlara yazılar yazmak, demiryollarını bombalamak, açlık grevi yapmak gibi etkin sert tepkiler geliştirmişlerdir. 1868’de Lydia Becker, kadınların oy hakkını kazanmaları için, hükümetin adaleti yerine getirmediği yerde, militarist tedbirlerin alınmasının gerekli olduğunu iddia etmiştir. (Akagündüz, 2012: 44).

kibar ailelerine mensup salon hanımlarının ilgi ve katılımını sağlamaya çalışmıştır (Zihnioğlu, 2016: 115).

TKB tarafından, kadınların yoksulluğu sorununa kalıcı çözümler bulmak amacıyla, aynı yardımlar yerine, kadınların meslek ve iş sahibi olabilmesi hedeflenmiştir. İlk kurulduğu andan itibaren bu tür yardımseverlik hizmetlerinde bulunan Birlik, dönemine göre o zamana kadarki uygulamalardan farklı bir yol izlemiştir (Zihnioğlu, 2016: 114). TKB kadınların çalışma hayatına atılmalarına ve kendi kazançlarını sağlamalarına yönelik adımlar atmış bir dernektir.

Birlik, 1929 yılında İstanbul vilayetine başvurarak Avrupa'da olduğu gibi, İstanbul'da da kadın polislerin istihdam edilmesini istemiştir. Polis müdürü cevap olarak, asayiş konularında değil ama ahlak-zabıta kısmında kadın polislerden istifade edilebileceği cevabını vermiştir (Hâkimiyet-i Milliye, 17.7.1929'dan nakleden; Topçuoğlu, 1984: 6). TKB'nin 25-27 Mayıs tarihleri arasında toplanan 11. genel kurulunda Kadın Ana Davalar Komisyonu'nun üzerinde durduğu başlıca davalarından birisi de *"Türk kadınının Türkiye'nin ekonomik şartlarının icap ettirdiği şekilde Türk istihsal hayatının kalifiye unsuru yapmak için gerekli müesseselerin, kursların, sanat, zanaat ve bilgi veren tesislerin arttırılmasını daha verimli daha rantabl çalışmalarının temini"* hususudur. Bu suretle, *Türk kadınının kalifiye bir üretici olmasını sağlamakla hem kadın ekonomik özgürlük kazanmış olur hem de memleket üretiminin artmasına hizmet etmiş olur* (Birlik, 25 Mayıs 1964: 4). Bu düşünceden hareketle Birlik, okuma-yazma kurslarından başka, kadınların meslek kazanmalarına yönelik olarak yabancı dil, biçki ve dikiş kursları (Birlik, 1 Nisan 1964: 5), basit köy el sanatları kursunda sicimden yazlık çanta, kemer yapma (Ana, 11 Mayıs 1969: 2) kursları açmıştır. TKB İzmit şubesi de daktilo ve steno kursları düzenlemiştir (Birlik, Ocak 1965: 15).

TKB, yalnız sosyal yardım yapan ve ana gayesi sadece yardımlaşma olan bir kuruluş olmamasına (Birlik, 1 Nisan 1964: 1) rağmen ilerleyen dönemlerde de hayır faaliyetleriyle ön plana çıkmıştır. TKB Düzce şubesi, Düzce Yetiştirme Yurdu öğrencileri ile gezi düzenlemiş ve otobüslerle şehir civarında Bizanslılardan kalma tarihi yerler gezdirilmiştir (Birlik, 1 Mayıs 1964: 2). 1 Şubat 1963'te Ankara'daki uçak kazasında eşlerini kaybeden Fatma Danışman ve Arife Bal'a kaloriferli birer apartman dairesi törenle verilmiştir (Birlik, 25 Mayıs 1964: 4). Birliğin Ordu şubesi çalışmaları arasında şunları sıralamıştır; yetiştirme yurdunda mevcut 56 kimsesiz çocuk Kurban Bayramı dolayısıyla giydirilmiştir, hasta ve fakir analardan bazılarında altı ay müddetle ekmek yardımı yapılmıştır, lise mezunu bir öğrenci masrafları karşılanarak üniversite sınavına gönderilmiştir, Ordu Devlet Hastanesinde doğum yapan fakir annelere 30 takım kundak yardımı yapılmıştır (Ana, 9 Mayıs 1965: 2). Yine ilerleyen yıllarda Ordu TKB'nin

faaliyetleri arasında; 10 fakir kadına günlük ekmek ile fakir hastalara doktor ve ilaç temin edilmesi, belediyeden asker ailesi maaşı talepleri reddedilen iki kadın için Danıştay’da dava açılması ve devlet hastanesinde oda tefriş edilmesi yer almıştır (Ana, 11 Mayıs 1969: 2).

Sonuç

Günümüzde düşünüldüğünün aksine Osmanlı’nın son döneminden itibaren dergileri ve dernekleriyle hayli eylemci bir kadın hareketi yaşanmıştır. Cumhuriyetle birlikte başlayan bir nevi geçmişten kopuş, kadınların geçmişinin de unutulması demektir ve böylece aslında kadın hareketinin geçmişi de yok sayılmıştır. Öyle ki, hareketi yönlendiren kadınlar dahi bu söylemi bozmamışlardır. Oysa bu tarihsel olaylardaki nedensellik ve süreklilik ilkesinin inkârı demektir.

Tarih ders programları ve ders kitaplarında tarihsel eylemlilikleri ile tarihsel aktörlere dönüşen kadınları vatan savunmasında oynadıkları rollerinin yanı sıra çalışma konumuzu oluşturan TKB tarafından gerçekleştirilen etkinlikleri üzerinden anlatılması farkındalık açısından önem arz etmektedir. Her şeyden önce Sosyal Bilgiler/Tarih dersi öğretim programlarında tarihin bir öznesi olarak kadınlara daha fazla yer verilmesi, muhatapların bu konuda dikkatinin çekilmesi gerekmektedir.

TKB’nin hem birinci hem ikinci döneminde gerçekleştirilen faaliyetlerine yönelik yapılacak sorgulamalar ve kadınların tarihin aktörleri ve tarihe aktif katkıda bulunan özneler olarak vurgulanması, tarih öğretiminde tarihsel düşünme becerilerinden özellikle değişim ve süreklilik ile neden sonuç ilişkisi içerisinde tarihsel eylemlilik kavramlarının kazanımını sağlayacaktır. Ayrıca ülke genelinde yaygın bulunan derneğin şubelerinde yaptıkları çalışmalar projelendirilerek tarih öğretmenleri ve öğrencilerinin birlikte yürütecekleri sözlü ve yerel tarih çalışmalarına fırsat oluşturacaktır. Dernek şubelerinin faaliyetleri yerel gazetelerde taranarak, yerel halkla görüşme yapılarak bu yönde önemli çalışmalar ortaya koymak mümkündür.

Tarih dersi öğretim programları ve ders kitapları hazırlanırken 20. yüzyılda Türkiye’de kadın tarihi bağlamında TKB tarafından gerçekleştirilen faaliyetler aracılığıyla sorgulamalar yapılması göz önünde bulundurulabilir. Kadın hareketlerine yönelik bilgilerin ders kitaplarında yer almasını beklemekten öte, örnek etkinlik çalışma kâğıtları ile öğretmenler kadın tarihi veya kadın hareketleri konusunda birincil ve ikincil tarihsel kaynakları/kanıtları kazanıma uygun olarak sınıf ortamına taşıyabilirler. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi ile Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersinde bu bağlamda uygulamalar yapılması mümkündür.

Nezihe Muhiddin tarafından 1925 yılından itibaren çıkarılan ve bir süre sonra derneğin resmi yayın organına dönüşen “Kadın Yolu”, derneğin

ikinci döneminde ise “Birlik” dergisi, TKB’nin yayın organı olarak 15 günde bir yayınlanmıştır. Dolayısıyla bu dergilerde yer alan makaleler, görseller derslerde öğrencilere verilerek sorgulamaları sağlanabilir. Bu tür çalışmalar öğrencilere tarih dersi öğretim programlarında amaçlanan “kanıt temelli sorgulama” yapma fırsatı sunacaktır. Ayrıca TKB derneğinin yapmış oldukları faaliyetler, Nene Hatun ve Zübeyde Hanımın büstlerinin dikilmesi gibi çalışmaları, anneler günü kutlamasındaki rolü açısından derneğin rolü Tarih derslerinde aktif uygulamalarla yer bulabilir. 12. Sınıf Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersinde süfraj hareketi görselleri kullanılarak dünyada kadın hareketi ve Türkiye’deki kadın hareketi karşılaştırması yapılabilir. TKB tarafından basılan pulların etkinliklerde kullanılması öğrencilerin görsel okuryazarlığı açısından da faydalı olacaktır. Avrupa Konseyi tarafından kadın tarihinin çeşitli temalarla öğretimine yönelik hazırlanan etkinlik kitabı gibi çalışmaların hazırlanması da destekleyici olabilir.

Üniversitelerdeki Sosyal Bilgiler, Tarih/Tarih Öğretmenliği bölümlerinin seçmeli dersler paketine, bazı üniversitelerde açılan “Toplumsal Cinsiyet” derslerinin yanı sıra, büyük resmi görmek amacıyla tarihsel süreçte veya dönemlendirmeler yaparak “Kadın Tarihi”, “Türk Kadın Tarihi”, “20. Yüzyılda Dünyada ve Türkiye’de Kadın Tarihi” gibi seçmeli dersler konulabilir. Nitekim özellikle öğretmen adaylarının kadın tarihini öğrenmesinin yaygın etkisinin daha fazla olacağı ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilerinde bilinç oluşturacakları tahmin edilmektedir. Ayrıca kadın tarihi öğretimine yönelik etkinlik örneklerinin yer aldığı çalışmaların yapılması tarih öğrenenlerin bu yönde cesaretlerini artırabilir. Artık kadın tarihi konusunda ötekileştirmenin son bulması ve öğrencilerin “O sırada kadınlar ne yapıyordu?” sorusunu sormaya cesaretlendirilmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

BCA030.10.00.00.229.541.5
BCA 30.10.0.0.229.541.11
BCA 30.18.01.02.120.54.10
BCA 30.18.01.02.135.34.7
BCA30.18.01.02.161.34.13
BCA30.18.01.02.174.61.4
BCA30.18.01.02.307.93.19
BCA 030.01.00.00.124.793.6
BCA030.01.00.00.23.133.3
BCA 490.01.594.51.3

Ana

Birlik
Cumhuriyet
Zonguldak Türk Kadınlar Birliği
Muğla Devrim Gazetesi (24 Mayıs 1966)

Akagündüz, Ü. 2012. *II. Meşrutiyet Dönemi Düşünce ve Kadın Dergilerinde Kadın Tartışmaları (1908-1918)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Akbaba, B. 2005. İnkılâp Tarihi Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 65-78.

Akgökçe, N., İlyasoğlu, A., Durakbaşı, A. ve Çakır, S. 2001. Kadın Tarihi Tarihin Neresine Düşüyor?, *Cogito*, Sayı 29, 254-268.

Aleksov, B. *Teaching women’s and gender history*.
http://www.ffzg.unizg.hr/seetn/practice/history/gender_history_en.html /
(Erişim tarihi 12.02.2016).

Alparęu, M. ve Çelik, H. 2016. Türkiye’de Güncel Tarih Ders Kitaplarında Kadın Tarihinin Yeri, *International Online Journal of Educational Sciences (IOJES)*, 8(2), 131-144.

Avaroğulları, M. ve Kolcu, N. 2016. Historical significance from Turkish students’ perspective, *International Education Studies*, 9(4), 69-76.

Balcı, H. 1998. 1920’lerde Türk Kadın Kimliği ve Türk Kadın Yolu, *Toplumsal Tarih*, 52, 32-37.

Batur, Z. 2010. Son Çeyrek Yüzyılda Kadının Değişen Sosyal Statüsü ve İmajı: İlköğretim İkinci Kademe Anadili Ders Kitaplarında Metin ve Görsel Öğelerin İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Women Studies (Special Issue)*, 13, 35-41.

Berktaş, F. 2001. Kadın Tarihi: Yeni Bir Gelecek İçin Geçmişi Geri Almak, *Cogito*, 29, 270-282.

Bozkır, G. 2000. Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği, *Toplumsal Tarih*, 75(13), 21-26.

Can, S. 2009. İlköğretim ve Ortaöğretim Düzeyinde Kadın Tarihinin Öğretiminde Kaynak ve Arşivlerin Kullanımı, *Uluslararası Osmanlı’dan Günümüze Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu Sempozyumu (17-19 Nisan) Bildiri Kitabı*, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul, 65-76.

Caporal, B. 1982. *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Çakır, S. 1993. *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları.

Çakır, S. 2011. Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası, (Ed.) Serpil Sancar, *21. Yüzyıla*

Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar, Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Çelik, H. 2016. Tarihi Süreçte Türk Kadını İmgesinin Sosyal Bilimler Güncel Ders Kitaplarına Yansımaları, *Turkish History Educational Journal*, 5(1), 263-279.

Demiray, E. 2009. Kadın Hareketi ve Örgütlenme, (Ed.) Gürsel Yakıtıl Oğuz, *Toplumsal Yaşamda Kadın*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dilek, G. 2012. *Tarih Öğretiminde Toplumsal Cinsiyet: 6. Sınıf Öğrencilerinin Perspektifinden Tarihsel Süreçte Kadın Hakları ve Kadın İmgesi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Dilek, G. 2016. A study of oral and local history on sportswomen with 5th grade students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 89-114.

Dişbudak, M. 2008. *Türk Kadınlar Birliği*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Duroğlu, S. 2007. *Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Düzenli, Ş. ve Kavuran, T. 2004. Görsel İletişim Aracı Olan Pul’un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 187-204.

Frendo, H. 2003. *Yeni Bir Tarih, Avrupa’yı Geçmişinden Kurtarabilir Mi?”, Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşım Doğru*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Gezgüç, M., Balcı,Y., Akça, B. ve Özcan, M. 2015. Muğla’da 100 Yılda 100 Kadın. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal)*, 3(18), 103-113.

Gümüsoğlu, F. 1998. Cumhuriyet Döneminin Ders Kitaplarında Cinsiyet Roller (1928-1998), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 101-128.

İnan, A. 1982. *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, 4. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İnce, G. B. 2015. The Depiction of Women’s Suffrage in Turkey in the Editorial Cartoons of the Era, *Journal of Yaşar University*, 10 (37), s. 6381-6477.

İşat, C. 2006. *Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Kartal, C.B. 2008. II. Meşrutiyet’in Cumhuriyet’e Mirası: Makbul Kadınlar, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38, 215-238.
- Köse, M. 2004. *Tarih Öğretiminde Kadın ve Türk Kadını İmajı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Köse, M. 2015. *Tarih Öğretiminde Kadın İmajının Yeniden İnşası*, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Levstik, L. 2008. “İyi Huylu Kadınlar Nadiren Tarih Yapar: Tarih Öğretimi ve Öğreniminde Toplumsal Cinsiyet, (Ed.) Mustafa Safran ve Dursun Dilek, *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Mardin. A.D. 1998. Cumhuriyet Dönemi Yeni harfli Kadın Süreli Yayınları, 1928-1996, Bir Bibliyografya, *Toplumsal Tarih*, 9(51),15-25.
- MEB (2012), *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı*, Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2017), *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı*, Ankara: MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
- MEB (2017), *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı*, Ankara: MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
- Okur, Y., Sever, A., Aydın, E., Kızıltan, H., Aksoy, M., Öztürk, M. 2009, *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Oruz, İ.H. 1933. *Yeni Türkiye’de Kadın*, Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası.
- Oruz, İ.H. 1986. *Atatürk Döneminde Türkiye’de Kadın Devrimi*, İstanbul: Gül Matbaası.
- Özkaya, G. 2006. *Zirvedeki Siyaset ve Yamaçtaki Kadınlar*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Safran, M. 2008. Türkiye’de Tarih Eğitimi ve Öğretimi(Ed.) Mustafa Safran ve Dursun Dilek, *21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Schocker, J.B. 2014. A case for using images to teach women's history, *The History Teacher*, 47(3), 421-450.
- Stradling, R. 2003. *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tasouji, C.D. 2013. Gündelik Hayat İncelemelerinde Kadınlık Halleri, *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 62-78.
- Topçuoğlu, O. 1984. *Cumhuriyet Döneminde Olaylarda ve Mesleklerde Basınımızda Yer Alan İlk Kadınlar*, Ankara: Demircioğlu Matbaacılık.

Toprak, Z. 1994. Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935), *İ.Ü. Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2, 5-13.

Tudor, R. 2000. Teaching 20th Century Women's History: a Classroom Approach : A Teaching Pack Designed for Use in Secondary Schools. <https://rm.coe.int/1680494255> web adresinden alıntılanmıştır.

Turan. M. 2000. 1935 Kongresi Arşivi Türkiye'deki İlk Uluslararası Kadın Kongresinin Belgeleri, *Toplumsal Tarih*, 75(13), 35-39.

Türk Kadınlar Birliği Tüzüğü. 1984. Ankara: Özen Matbaacılık.

Türkiye Kadınlar Birliği Ana Tüzüğü. 1949. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.

Yazıcı, K. 2014. Tarih Öğretiminde Posta Pullarının Kullanılabilirliğine Bir Örnek -100 Posta Pulu ile Türk Tarihinden Bir Kesit -1863-1950 Yılları Arası-, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 176-199.

Yener, E. 1960. *Etnografya Kılavuzu (Halk Sanat ve Geleneklerini Derleme Kılavuzu)-I*, Ankara: Türk Kadınlar Birliği Neşriyatı.

Zihnioğlu, Y. 2016. *Kadınsız İnkılap Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları,

Ek 1:

EK 2

